

Літаратура

1. Міхневіч А.Я. Номо loquens – чалавек, які гаворыць // Міхневіч А.Я. Выбраныя працы / Агульн. рэд. С.А. Важнік. Мінск : Права і эканоміка, 2006. С. 175–180.
2. Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования / Отв. ред. Г.В. Степанов. М. : Наука, 1981. 139 с.
3. Цікоцкі М.Я. Стылістыка тэксту. Мінск : Беларуская навука, 2002. 223 с.
4. Ляшчынская В.А., Шведава З.У. Методыка арганізацыі працы па развіцці маўлення // Методыка выкладання беларускай мовы. Мінск : РІВШ, 2007. С. 160–183.
5. Ляшчынская В.А. Тэкст на ўроках беларускай мовы. Гомель : ГДУ імя Ф. Скарыны, 2008. 64 с.
6. Ляшчынская, В.А. Методыка выкладання беларускай мовы. Маўленне. Мінск : РІВШ, 2009. 168 с.
7. Маслова В. А. Лингвокультурология: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. 2-е изд., стереотип. М. : Издательский цент «Академия», 2004. 208 с.
8. Буракова М.У., Ляшчынская В.А., Шведава З.У. Сучасная беларуская мова. Арфаграфія і пунктуацыя. Этнакультуралагічныя тэксты. Гомель : ГДУ імя Ф. Скарыны, 2007. 237 с.

Мажара Н.С.

*асистент кафедры української і зарубіжної літератури
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького*

Устінова Л.М.

*учитель української мови та літератури
Вознесенська гімназія «Орієнтир»*

**ВИВЧЕННЯ БІОГРАФІЇ ПИСЬМЕННИКА В КОНТЕКСТІ
ПІДГОТОВКИ ДО ЗОВНІШНЬОГО НЕЗАЛЕЖНОГО ОЦІНЮВАННЯ
З УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ**

Анотація. У статті здійснено аналіз чинних програм зовнішнього незалежного оцінювання з української літератури, окреслено основні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки з цього предмета. Авторами наголошено, що попри відсутність прямої вказівки на детальне вивчення біографічних

відомостей про письменника, тестові завдання містять посилання на факти з життя митців.

Ключові слова: біографія, зовнішнє незалежне оцінювання, вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів, тестові завдання

Специфіка викладання української літератури, з огляду на обов'язковість зовнішнього незалежного оцінювання результатів навчання з цього предмета, зумовлює необхідність цілісного сприйняття учнями художнього твору та вироблення вмінь і навичок його аналізу, опанування низки теоретико-літературних понять.

Програма зовнішнього незалежного оцінювання з української мови та літератури, затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 03.02.2016 року № 77, містить вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учасників із цього навчального предмета, а також конкретизує, що повинен знати та вміти випускник навчального закладу в межах визначених тематичних розділів [2]. Звернемо увагу на те, що оновлена Програма зовнішнього незалежного оцінювання результатів навчання з української мови і літератури, здобутих на основі повної загальної середньої освіти, затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 26.06.2018 року № 696, наводить більш чіткі, й водночас ширші, вимоги до рівня літературної підготовки учнів [3].

При зіставленні обох програм нами встановлено, що жодна з них не передбачає ґрунтовного вивчення біографій письменників, тобто досконалого знання всіх дат, подій, фактів тощо. У блоці «Українська література» наведено перелік літературних творів, які виносяться на зовнішнє незалежне оцінювання, та вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів, із-поміж яких, у контексті біографії митців, можна виокремити наступні положення: *учасник (учасниця) ЗНО* – визначає місце і роль митця в літературному процесі [2]; *учасник (учасниця) ЗНО повинен (повинна) вміти:* знати псевдоніми й справжні імена письменників, належність їх до літературних шкіл, епох, угруповань; визначати місце і роль митця в літературному процесі; співвідносити письменників із фрагментами їхніх творів, а також з висловами митців та літературних критиків про них та їхні твори [3].

Усі вище наведені складові вимог програм зовнішнього незалежного оцінювання, на наш погляд, передбачають знання біографії українських письменників. Уважаємо, що творчість кожного митця слова тісно пов'язана з його життєвим шляхом, тому осягнення певних біографічних відомостей про авторів сприятимуть кращому усвідомленню учнями ідейно-тематичного задуму творів, особливостей образної системи, проблематики тощо.

Мета нашої розвідки полягає в окресленні потреби детального вивчення життєпису письменника на уроках української літератури як запоруки успішного виконання тестових завдань зовнішнього незалежного оцінювання.

У шкільному курсі української літератури життєвий шлях митця розглядається на етапі підготовки до сприйняття художнього твору. Обсяг матеріалу, який подається на уроці, залежить від класу та програмових вимог. У старших класах вивчення біографії письменника має свої особливості, які зумовлені не тільки обсягом матеріалу, що розглядається, а й характером, методами і формами його подачі.

Вивчення життєвого шляху письменника в школі іноді викликає у вчителів певні труднощі, які пов'язані з невмінням вдало подати матеріал, складністю зацікавити учнів у певній персоналії з курсу літератури. Для підвищення рівня навчання учнів в методичних розробках різних дослідників зустрічаються рекомендації для проведення уроків з вивчення біографії авторів.

Найвідомішими науковцями-методистами, які надали чимало власних рекомендацій для вивчення біографії митця, є Н. Волошина, О. Демчук, В. Дробот, І. Каплан, С. Кравчук, Л. Овдійчук, Є. Пасічник, Н. Супринова, Б. Степанишин, Г. Токмань. Методика вивчення життєвого і творчого шляху українських письменників, запропонована цими дослідниками сьогодні є неоціненною базою для роботи учителя-словесника.

Зауважимо: у якому б ракурсі не розглядалися життєвий і творчий шлях письменника (біографічний нарис чи короткі відомості про митця), важливо, щоб пропонований матеріал був змістовним, цікавим, містив першоджерела і допоміг учням осягнути індивідуальність письменника, його характер, уподобання, життєве та творче кредо. Це дає ґрунтовні знання, а також формує естетичні уподобання та почуття, моральні якості шкільної молоді. Адже, як зазначає Н. Волошина: «Основна функція біографії – максимально наблизити учнів до розуміння особистості письменника» [1, с. 110].

Із метою реалізації мети нашого дослідження, звернемося до тестових завдань зовнішнього незалежного оцінювання. Так, на офіційному сайті Українського центру оцінювання якості освіти розміщено тести минулих років – з 2016 року по 2018 рік включно [4], а на сайті «Освіта.ua» за період з 2006 року по 2018 рік, у тому числі додано й пробне тестування 2019 року [5].

Відповідно до вимог проведення зовнішнього незалежного оцінювання, усі тестові завдання з української літератури розподілено на два різновиди:

- завдання 34–53 із вибором однієї правильної відповіді, що має основу та чотири або п'ять варіантів відповіді, з яких лише один правильний;
- завдання 54–57 на встановлення відповідності («логічні пари»), що має основу та два стовпчики інформації, позначені цифрами (ліворуч) і буквами

(праворуч). Виконання завдання передбачає встановлення відповідності (утворення «логічних пар») між інформацією, позначеною цифрами та буквами.

З огляду на значну кількість тестових завдань, що ґрунтуються на знанні учнями не тільки творчого, а й життєвого шляху письменників, зупинимось лише на деяких із них. До кожного пропонуємо власний коментар із метою вказати на потребу осягнення тих чи інших фактів біографії митця слова. Усі наведені нижче тести використано з сайту «Освіта.ua» [5].

2008 рік: 3-поміж перелічених поетів до «празької школи» належав

А Павло Тичина

Б Євген Маланюк

В Володимир Сосюра

Г Іван Драч

Д Андрій Малишко

Коментар: Є. Маланюк, оскільки у 20-х роках ХХ ст. письменник емігрував до Чехо-Словаччини (м. Подєбрати) і брав участь у творчому об'єднанні талановитих українських письменників-емігрантів «Празька школа».

2009 рік. Установіть відповідність між псевдонімом і справжнім прізвищем письменника

Псевдонім

Справжнє прізвище

1 Остап Вишня

А Іван Тобілевич

2 Марко Вовчок

Б Павло Губенко

3 Леся Українка

В Іван Лозов'ягін

4 Іван Багряний

Г Марія Вілінська

Д Лариса Косач

Коментар: 1-Б Остап Вишня – Павло Губенко; 2-Г Марко Вовчок – Марія Вілінська; 3-Д Леся Українка – Лариса Косач; 4-В Іван Багряний – Іван Лозов'ягін; варіант А характеризує Івана Тобілевича, відомого під псевдонімом Іван Карпенко-Карий.

2010 рік: Літературне угруповання ВАПЛІТЕ очолював

А Павло Тичина

Б Іван Багряний

В Юрій Яновський

Г Євген Маланюк

Д Микола Хвильовий

Коментар: М. Хвильовий (Фітільов) у січні 1926 року спільно з групою однодумців заснував це угруповання, що проіснувало до 1928 року.

2011 рік: «Його мандрівне життя є предметом оповідань і легенд», – сказав Микола Костомаров про

А Пантелеймона Куліша

Б Івана Вишенського

В Тараса Шевченка

Г Григорія Сковороду

Д Івана Франка

Коментар: Г. Сковорода у 1768 році через конфлікт із керівництвом Харківського колегіуму полишає цей освітній заклад і розпочинає життя мандрівного філософа й письменника, подорожуючи Україною.

2012 рік: Актором української професійної театральної трупи Михайла Старицького був

А Іван Котляревський

Б Іван Нечуй-Левицький

В Тарас Шевченко

Г Іван Карпенко-Карий

Д Григорій Квітка-Основ'яненко

Коментар: І. Карпенко-Карий (Тобілевич) у 1883 році вступив до цієї театральної трупи, залишивши державну службу.

2013 рік: Уривок із листа «От і знов берусь знімати «сізіфовий камінь» догори!... Чи підійметься? Навряд – не такий то камінь!» перегукується з образами та мотивами вірша

А «О слово рідне! Орле скутий!..»

Б «Мені однаково»

В «Стилет чи стилос?»

Г «Молюсь і вірю...»

Д «Contra spem spero!»

Коментар: «Contra spem spero!» Лесі Українки. Наведено уривок із листа письменниці до брата Михайла за 18.05.1890 р., коли вона сраждала і повідомляла братові про нестерпне загострення хвороби.

2014 рік: Установіть відповідність між письменником і висловлюванням про нього.

Письменник

1 Павло Тичина

2 Іван Котляревський

3 Ольга Кобилянська

4 Леся Українка

Висловлювання:

А «Талановита буковинська письменниця внесла в наше письменство новий тон, новий спосіб писання, узятий з новішої німецької літератури та філософії...»;

Б «Письменниця революційно-демократичного напрямку кінця ХІХ – початку ХХ століття, учасниця загальнодержавного визвольного руху, полум'яний пропагандист ідей наукового соціалізму, вона оспівала «нащадків Прометея», разом з ними своєю творчістю світила «досвітні огні» революції, здобувши від народу величні й славні імена Дочка Прометея і Співачка досвітніх огнів...»;

В «Малим хлопчиком бігав у темну ніч, оточений мороком холодних, мовчазних лемківських лісів, із страхом піднімав очі до таємничого неба, яке уявлялося йому, було пришилене горючими цвяхами зір до безмежного простору вічності...»;

Г «Він став придворним поетом, бо не хотів розділити долю найближчих друзів, які в роки сталінських репресій загинули чи надовго зникли в таборах. Більшовики багато що могли йому нагадати. Хоч би й вірш «Пам'яті тридцяти...»;

Д «Він урахував те, що біля колиски нової української літератури були вічно свіжі джерела – римські класики, яких у нас тоді знали, читали в оригіналах, а бурсаки-семінаристи мали звичай перелицьовувати та пересаджувати їх на український ґрунт...»

Коментар: 1-Г – П. Тичина на початку ХХ ст. вразив новаторством поетичної форми (збірка «Сонячні кларнети»). Однак, в умовах тотального сталінського терору 1930-х, він у низці «партійно витриманих» книжок поезій капітулює перед насильством і пише «на вимогу партії»; 2-Д – І. Котляревський наприкінці ХVIII ст. захопився бурлескно-травестійною традицією в світовій літературі, та, ознайомившись з перекладами «Енеїди» римського письменника Вергілія, здійсненими в Італії – Лалі, у Франції – Скарроном, у Німеччині – Блюмауером, написав свою поему; 3-А – О. Кобилянська народилася у м. Гура-Гумора на Буковині, навчалась за часів панування на цій території Австро-Угорщини у школі із викладанням лише німецькою мовою; 4-Б – Леся Українка впродовж 1896-1898 рр. стає однією із співзасновників першої на Наддніпрянщині української соціалістичної організації. У своїй творчості поєднала дві модерністські течії – неоромантизм і неокласицизм. Започаткувала новий тип героя – сильна особистість, яка шукає розв'язання найгостріших проблем. Утвердила в українському середовищі ідею активного, войовничого націоналізму; у варіанті В йдеться про поета Б.-І. Антонича, який народився на Лемківщині в с. Новиця і утверджував у своїх творах лемківський фольклор і міфологічну символіку.

2019 рік (пробне): «А вчора, пишучи спогади про дитинство, про хату, про діда, про сінокіс, один собі в маленькій кімнатоньці сміявся й плакав. Боже мій, скільки ж прекрасного й дорогого було в моєму житті, що ніколи-ніколи вже не повернеться!» – писав

А Юрій Яновський

Б Олександр Довженко

В Михайло Коцюбинський

Г Микола Хвильовий

Д Остап Вишня

Коментар: О. Довженко народився у багатодітній хліборобській родині на Чернігівщині біля річки Десна. Наведені спогади стали основою автобіографічної кіноповісті «Зачарована Десна».

Виходячи зі змісту проаналізованих тестових завдань вважаємо за необхідне на уроках української літератури, знайомлячи учнів із біографією письменника, звертати особливу увагу на такі аспекти: 1) історична доба, за

якої він жив і творив; 2) чи мали місце вагомі суспільно-політичні зрушення в цей час і чи вплинули вони на тематику його творчості; 3) якою була родина письменника; 4) в яких умовах митець жив, чим займався, чи була літературна творчість його основним фахом; 5) чи брав участь у громадських і літературних угрупованнях; 6) який вплив мали життя і творчість письменника на його сучасників; 7) місце письменника у контексті надбань української культури.

Виходячи із вище зазначеного, наголосимо на потребі більш детального окреслення і вивчення біографічних відомостей про письменника на уроках української літератури, оскільки це сприятиме кращому розумінню учнями митця як особистості, спонукатиме їх до осмисленого й емоційного сприйняття його творчості, формуватиме особистісне ставлення до певних рис його характеру, кредо, захоплень. Окрім того, забезпечить успішне складання зовнішнього незалежного оцінювання.

Література

1. Волошина Н.Й. Розкриття біографії письменника в єдності з його творчістю. *Наукові основи методики літератури*. К. : Ленвіт, 2002. С. 106–113.

2. Програма зовнішнього незалежного оцінювання з української мови і літератури для осіб, які бажають здобувати вищу освіту на базі повної загальної середньої освіти. *Український центр оцінювання якості освіти*: Веб-сайт. URL : <http://testportal.gov.ua/programe/> (дата звернення: 19.03.2019).

3. Програма зовнішнього незалежного оцінювання результатів навчання з української мови і літератури, здобутих на основі повної загальної середньої освіти. *Український центр оцінювання якості освіти*: Веб-сайт. URL : http://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2016/12/Programa_2020_ukr.mova.pdf (дата звернення: 19.03.2019).

4. Тести минулих років. Українська мова та література. *Український центр оцінювання якості освіти*: Веб-сайт. URL : <http://testportal.gov.ua/testy-mynulyh-rokiv/> (дата звернення: 22.03.2019).

5. Тести ЗНО онлайн з предмета «Українська мова і література». *Освіта.ua*: Веб-сайт. URL : <https://zno.osvita.ua/ukrainian/> (дата звернення: 22.03.2019).